

Sınar Uğurlu, Alev (2020). "Tarihî Gerçeklik Açısından *Karanfil* Romanı". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. 39, s. 1301-1319.

DOI: 10.21550/sosbilder.687233

Araştırma Makalesi

TARİHİ GERÇEKLIK AÇISINDAN *KARANFİL* ROMANI*

Alev SINAR UĞURLU**

Gönderim Tarihi: Şubat 2020

Kabul Tarihi: Şubat 2020

ÖZET

*2013 tarihli *Karanfil* romanı, 1988-1994 yılları arasında Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Karabağ Savaşı'nı işleyen bir eserdir. Emekli General Osman Gazi Kandemir'in kaleme aldığı romanda Azerbaycan'a bağlı olan yüzlerce yıllık Türk toprağı Dağlık Karabağ bölgesinin Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından işgali, çarpışmanın en yoğun yaşandığı 1992 yılına odaklanılarak anlatılmıştır. *Karanfil*, *Karabağ Savaşı*'ni tarihî gerçekliği kurguya yedirerek işleme bakımından hem çarpıcı bir savaş edebiyatı örneği hem de *Karabağ Savaşı*'ni Türk romanına taşıyan dikkat çekici romandır. Azerbaycan Türklerinin yaşadıklarından hareketle müstakil bir vatanda yaşamının önemini fark ettirerek vatana bağlılığın anlamını somutlaştırması açısından da önemlidir. Osman Gazi Kandemir bu romanıyla tarihî bir gerçeği kurguya yedirip Azerbaycan Türklerinin yakın tarihte yaşadıkları büyük felâketi hatırlatarak toplumsal hafızayı canlı tutmayı hedeflemiştir.*

Anahtar Kelimeler: *savaş edebiyatı, *Karanfil*, Azerbaycan, *Karabağ Savaşı*, Dağlık Karabağ*

* Bu çalışma, 26.09.2019 tarihinde Azerbaycan'da gerçekleşen 14. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, alevsinar@uludag.edu.tr

***Karanfil* in terms of Historicity**

ABSTRACT

*Karanfil is a novel which is published in 2013, deals with the Nagorno-Karabakh War between Azerbaijan and Armenia, which was waged from 1988 to 1994. The novel is written by retired General Osman Gazi Kandemir. The focus of the author is on the year 1992, when the armed struggle between the defenders of the centuries-long Azeri homeland and Armenian invaders reached its peak. By synthesizing the historical realities with a successful plot, *Karanfil* is both a superb work of military novel genre and an important novel that carries the Nagorno-Karabakh War to Turkish literature. The novel based on Azerbaijan Turks' experiences is also important in terms of embodying the meaning of devotion to the homeland by attracting attention to the importance of living in a sovereign homeland. Osman Gazi Kandemir, through his novel which includes historical facts, aimed to keep collective memory alive by putting readers in mind of the recent disaster of Azerbaijani Turks.*

Key words: *military literature, *Karanfil*, Azerbaijan, the Nagorno-Karabakh War, Nagorno-Karabakh*

“Azerbaycan’ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Siyasi, sosyal hadiseleri geçmişten geleceğe aktaran tarih bilimi milletlerin hafızasını oluşturur. Tarihî hafızanın topluma aktarılmasında edebiyatın önemli bir işlevi vardır. Özellikle de “gerçeklikle kurmacalık arasında bir yerde, ama kurmacalık vasfı daha ağır basan, gerçekliği ancak malzeme olarak kullanıp onu bozan ve dönüştüren bir yapıya sahip” (Çıkla 2010: 115) olan roman, bu işlevi üstlenen önemli bir edebî türdür. Konusunu tarihten alan romanlar kurgusallık özelliğini koruyarak tarihî gerçeklikten hareket ederler. Roman yazarı tarih ilmiyle uğraşan bir bilim adamı değildir; bu nedenle tarihî gerçekliği kayıt altına almaktan çok bir kurgu çerçevesinde yorumlar. Tarihî gerçeklik roman yazarının düşünce, hayal, tecrübe ve duygu dünyasından geçerek yeniden inşa edilir. Ortaya hareket noktası tarihî gerçeklik olan bir kurmaca gerçeklik çıkar. Roman ayrıntı sanatıdır.

Tarihî gerçekliği olan hadiseleri ayrıntıyı gözeterek aktaran romandaki bu ayrıntılar eğer herhangi bir ilmî kaynakla teyit edilemiyorsa fiktif gerçekliğin ağırlığından söz etmek gerekir.

Emekli General Osman Gazi Kandemir'in ilk romanı olan *Karanfil* kurgusal dünyanın içinde tarihî gerçekliğin hareket noktasını oluşturduğu bir eserdir. Türkiye'de 2013 yılında yayımlanan, 2015 yılında Azerbaycan Türkçesine nakledilerek Azerbaycan'da da baskısı yapılan *Karanfil* romanı, 1988-1994 yılları arasında yaşanan Karabağ Savaşı'nın 1992 yılına, Ebulfez Elçibey dönemine odaklanan ve yakın geçmişi anlatan bir kitaptır¹. Azerbaycan Edebiyatı'nda Karabağ Savaşı'nı işleyen romanlar bulunmakla (Sadiq 2017) ve bu romanların bazıları Türkiye Türkçesine aktarılmakla birlikte² Türk romanında bu temin pek fazla işlenmediği görülmektedir. *Karanfil* romanı³ Türk Edebiyatı'nda Karabağ Savaşı'nı ele alan çarpıcı bir romandır.

19. yüzyılın başında başlayan Azerbaycan-Ermenistan çatışmasının 20. yüzyıldaki en şiddetli yansıması SSCB'nin çöküş sürecinde olur. 20 Ocak 1990 tarihinde Sovyet ordusunun "Ermenileri kurtarma bahanesiyle" (Gökçe 2011: 1115) Bakü'de gerçekleştirdiği ve tarihe 20 Yanvar Katliamı olarak geçen kanlı baskının ardından çok acı hadiseler yaşanır. "Tarih boyunca Azerbaycan'ın kültürel ve siyasî birliği içinde yer almış" (Yılmaz 2013: 72) olan topraklara saldırılar sıklaşır. Ermenilerin ezeli hâmi Rusya, Azerbaycan ile Ermenistan arasında "Türk İslâm unsurlarından arındırılmış tampon bölge

---

¹ Romanla ilgili Zafer Saraç'ın "Karanfil Bir Karabağ Romanı" başlığını taşıyan bir değerlendirmesi vardır. (*Kırmızılar*, Yıl 4, Sayı 38, Aralık 2018, s. 85-86).

² Ali Abbas'ın *Dolu* (Bengü Yayınları, Ankara, 2009), Dilbar Guliyeva-Ziyad Guliyev'in *Hocalı'nın Kurdeleli Anahtarı* (Cinius Yayınları, İstanbul, 2015) adlı romanları Türkiye Türkçesine aktarılan romanlara örnektir.

³ İçinde 21 hikâye bulunan *Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Hikâyeleri* adlı kitap da tarihî gerçekliğin edebiyata taşındığı metinleri içermektedir (Haz. Ganire Paşayeva-İmdat Avşar, A Yayınları, Ankara, 2015).

oluşturma” (Yılmaz 2013: 72) düşüncesi ile Ermenileri destekler. Ermeniler de bu destekle bölgedeki Türk-Müslüman varlığını yok etmek üzere saldırırlar. 1992 yılında bu saldırılar en üst noktaya ulaşır; “iki tarafın milli ordularının katıldığı bir mücadele” (Gökçe 2011: 1116) haline dönüşür. 26 Şubat 1992’de Ermeniler Hocalı’da büyük bir katliam gerçekleştirirler. Bu katliamda 600’den fazla Türk öldürülür, 487 kişi rehin alınır, 1250 kişi yaralanır, 150 kişiden haber alınamaz (Aslanlı 2001: 404). Katliama Rus askerleri de katılırlar (Aslanlı 2001: 405).

Ermeni saldırılarını Rus ordusunun desteklemesi Azerbaycan’da komünist yönetime karşı büyük bir tepki oluşmasına neden olur (Gökçe 2011: 1116). Devlet başkanı olan Azerbaycan Komünist Partisi Genel Sekreteri Ayaz Muttalıbov 6 Mart 1992’de istifa eder. Milliyetçi bir düşünce dünyasına sahip olan Azerbaycan Halk Cephesi (AHC) başkanı Ebulfez Elçibey, Azerbaycan’daki ilk demokratik seçimleri kazanarak 7 Haziran 1992’de devlet başkanı olur. 17 Haziran 1993’e kadar devam eden bu süreçte Azerbaycan ve Türkiye arasındaki siyasî, askerî, ekonomik ve kültürel ilişkiler Elçibey’in çabasıyla yakınlaşır (Alhan 1997). Elçibey bir yandan diplomatik yollarla, özellikle Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nı (AGİT) harekete geçirerek Ermeni saldırılarını durdurmaya ve Ermenilerin işgal ettiği toprakları geri almaya çalışırken bir yandan da AHC’yi güçlendirmeye ve milli bir ordu haline getirmeye çabalar. Elçibey’in milli ordu oluşturma çabası (Atmaca 2003: 80; Mahmudova 2006: 22) son derece önemlidir. “Ruslar Azerileri askere almadıkları” (Alhan 1997: 9) için askerî talim görmemiş, askerî bilgi ve disiplinden habersiz Azerbaycan gençlerinin bir eğitimden geçirilip düşman ile bilinçli bir şekilde çarpışabilecek duruma gelebilmeleri gerekmektedir. İşte bu nedenle Türkiye’den gizlice Azerbaycan’a geçen bazı Türkiye Türkü gönüllüler AHC’nin neferlerine askerî talim yaptırırlar; böylece Azerbaycan’da temeli 1918

tarihli Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti istiklal beyannamesinde atılmış olan düzenli ordu teşekkül etmeye başlar⁴.

Karanfil romanının kurgu kahramanı Yüzbaşı Seyfi hem Ermenilere karşı çarpışmak hem de askerî talim yaptırmak amacıyla AHC'ye katılan bir gönüllüdür. O tarihte AHC'ye destek veren Türkiye Türklerinin temsilcisidir. Romanda kurgusal ve temsilî kahraman Seyfi'nin yukarıda açıklanan tarihî dönemeçte Ermeni istilasına karşı direnişi örgütlemesi, askerleri eğitmesi, Azerbaycan ordusuna danışmanlık yapması ve birebir çarpışması anlatılmaktadır. 19 Mayıs 1992'de başkahramanın bir kamyonun kasasında metal bir dolabın içine cenin şeklinde büzülüp saklanarak yola çıkmasıyla başlayan romanda vak'a zamanından kopuşlar, kırılmalar ve geriye dönüşlerle Seyfi tanıtılır. Vak'a zamanı kronolojik olarak ilerlerlerken yazar Seyfi'nin geçmişi hakkında bazen parça parça bazen de bütünlüğü gözeterek bilgi verir. Seyfi'nin çocukluğu, askerî okul yılları, Müştak ile dostluğu, Müştak'ın kız kardeşi Hülya ile evlenmesi, orduda görev yaptığı dönem, beklentilerinin karşılığını bulamayarak ordudan firar edişi, Azerbaycan'da milli bir ordu oluşturmak isteyen AHC'nin Seyfi ile iletişime geçmesi ve Seyfi'nin Azerbaycan'a gitmeye karar vermesi romanın farklı yerlerindeki geriye dönüşlerle anlatılır. "Roman sanatında geçerli olan zaman 'şimdi'dir. Her şey bu 'şimdi'nin içinde kurgulanır. Ancak romanı roman yapan, bu değildir. Romancı, gerçek olan şimdiden geçmişe ve hatta geleceğe uzanır; dolayısıyla anlatıma bir 'sahihlik' kazandırır." (Tekin 2011: 233). Bazen de Seyfi'nin geçmişi anlatıcı yazar araya girmeden, kahraman iç dünyasıyla baş başa bırakılarak, bilinç akımı tekniğinden yararlanılarak (Tekin 2011: 269-275) aktarılır. Osman Gazi Kandemir vak'a zamanı olan şimdiden

---

⁴ 11 Ağustos 1992 tarihinde Türkiye ile Azerbaycan arasında "Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşması" imzalanmış, 1994'ten itibaren Jandarma Genel Komutanlığı'na bağlı eğitim kuruluşlarında Azerî askerî personele eğitim vermeye başlanmıştır (Mahmudova 2006: 56).

geçmişe dönerek Seyfi'nin varlığına ve atıldığı maceraya kurgusal gerçeklik kazandırır. Seyfi'nin geçmişi hakkında verilen bilgiler onun hâldeki davranış ve tepkilerini okuyucunun anlayabilmesi, Seyfi'yi ve onun savunduğu düşünceleri benimseyebilmesi içindir. Seyfi'nin adının anlamı “kılıçla ilgili, askerliğe ait, kılıç şeklinde, asker zümresi”dir (Devellioğlu 1980: 1135). Seyfi geçmişte de hâlde de adına uygun bir şekilde davranır. Mesleğine sınıksız bağlıdır; askerliği gerçekten sever. Çabuk öfkelenir ama öfkesi kısa sürede geçer. Hem eylem, hem düşünce adamıdır. Beyni sürekli çalışır, düşüncelerini zaman zaman sesli ifade eder. Uzun vadeli düşünür ve aynı durum için farklı planlar hazırlayarak çıkabilecek engellerin başarısızlığa sebep olmasını gidermeye çalışır. Bağımsız bir kişiliğe sahiptir. Cesurdur, gözü karadır, bazen sabırsızdır. Emirlerinin sorgulanmadan ve hemen uygulanmasını ister. İnsan psikolojisini bilir, emrindeki askerleri psikolojik durumlarını gözeterek yönlendirir, onlarda savaşıma ve kazanma arzusu oluşturur. Her tatbikat ve harekâtta sonra askerlerle sebep sonuç ilişkisi üzerine konuşarak hatalarını onlara fark ettirir. Lider vasfına sahiptir. Kendinden emindir. Hitabet gücü vardır. Asla yılmaz, vazgeçmez, kararlıdır. Adildir. Otoriter ve disiplinlidir. Dürüştür. Vatana, bayrağa, toprağa duyduğu sevgi kendi canının önündedir. Ailesini çok sevmesine, karısını ve kızlarını aklından çıkarmamasına rağmen zafiyet denilebilecek bir bağıllığı yoktur (Machiavelli 2008). Bütün bu özellikleri ile Machiavelli'in tarif ettiği asker özelliklerine sahip olan Seyfi, adının anlamını veren ideal bir askerdir. Gittiği her köyde halk tarafından sevgiyle, ilgiyle karşılanır. O, “Türkiyeli komutan”dır. Yabancı bir devletin sınırları içinde ezilenlerin bekledikleri kurtarıcıdır, beklenen “vefalı Türkün” romandaki temsilcisidir.

Yazarın Seyfi'nin karşısına çıkardığı Reyhan iyi eğitim almış, son derece milliyetçi, heyecanlı, zeki bir genç kızdır. Reyhan'ın geçmişinde büyük ruhsal travma yaratan ve onda derin iz bırakan acı bir

hadise yaşanmıştır. Reyhan 7 yaşındayken ailece pikniğe gittikleri bir gün sarhoş Ermenilerin saldırısına uğramışlar, babası Ermeniler tarafından gözlerinin önünde öldürülmüş, annesine tecavüz edilmiştir. Bu hadiseden sonra Reyhan'ın annesi akıl dengesini kaybetmiştir. Reyhan'ın Seyfi'ye anlattıkları vasıtasıyla okuyucunun öğrendiği bu önemli ayrıntı bu genç kadının milli duyarlılığının arkasında yatan trajik sebepleri ortaya koymaktadır. Reyhan'ın kocası Nizam, Azerî olduğu halde Ermenilerin taarruzu ile ilgilenmez. Ermenilerin işgal ettikleri Azeri topraklarının durumunu milletlerarası camianın düşünmesi gerektiğini söyleyerek Türkiye'de yaşamayı tercih etmesi Reyhan'ın ondan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Ne kültürel, ne ruhsal ne de düşünce açısından ortak paylaşımlarının bulunduğu kocasının gerçekte kendinden çok uzak olduğunu Seyfi ile karşılaşınca fark eder. Seyfi'ye ailesini yok eden Ermeni saldırısını anlatırken kendisiyle ve korkularıyla yüzleşme imkânı bulur. Seyfi ile Reyhan'ın ortak noktası milli duyarlılıklarıdır. Her ikisi de millete hizmeti en büyük görev bilirler ve bu yolda canlarını fedaya hazırdırlar. Seyfi, Reyhan için fikir yoldaşı olduğu gibi Reyhan da Seyfi'nin tekdüze, tatsız, neşesiz hayatına renk katar; adına uygun bir şekilde Seyfi'nin hayatına güzel koku saçar; Seyfi'nin ruhu için şifa olur. Aralarında söze dökülmemiş bir duygusal bağ vardır. Bu iki kurgu kahraman öncelikle vak'a zamanı ve mekân itibarıyla tarihî gerçeklik içindedirler. Vak'a zamanının 1992 yılının Mayısında başlaması anlamlıdır. 26 Şubat 1992'de Dağlık Karabağ bölgesindeki Hocalı kasabasında yaşayan halk, Ermenistan askerî birlikleri tarafından katledilmiştir. Hocalı katliamı olarak bilinen bu katliamda çocuklar, kadınlar ve yaşlılar yani savunmasız masum siviller Ermeni birliklerinin hedefi olmuştur. 18 Mayıs 1992'de de Dağlık Karabağ bölgesindeki Laçın⁵ ile Türkiye'ye çok yakın olan Sederek'in işgalinden bir gün sonra 19 Mayıs 1992'de Seyfi yola çıkar.

---

⁵ Ermeniler Laçın'ı günümüzde Berdzor olarak adlandırmaktadırlar.

Romanda mekân İstanbul, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin başkenti olan Nahçıvan, Bakü, Ordubat, Zengilan, Laçın ve Laçın'e bağlı köylerdir.

Seyfi bir süre Nahçıvan'da bir evde konuk edilir. Bu evde ona anlatılanlar ve okuması için verilen kitaplar Azerbaycan'ın tarihi ve hâl-i hazırdaki durumunu anlaması içindir. Üstleneceği görev için fikrî bir hazırlıktan geçen Seyfi kumanda edeceği askerin yetiştiği coğrafyayı, içinden geçtiği tarihî süreci, yaşadığı siyasi ve sosyal ortamı tanımış olur. Bu fikrî hazırlık sırasında Seyfi'yi yönlendiren en önemli faktör I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas cephesinde çarpışan, 1918'de Bakü'nün Rus ve Ermeni zulmünden kurtulmasını sağlayan Kafkas İslam Ordusu kumandanı Nuri Paşa'dan bahseden bir kitap olur. 74 yıl sonra Seyfi de Nuri Paşa gibi Kafkaslarda bir İslam ordusu kurma görevini yüklenmiştir. Bakü'ye girdiğinde Nuri Paşa 29 yaşında, bu görev sırasında Seyfi 32 yaşındadır. Her ikisi de Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü için oradadırlar. Her ikisi de kumandandır. Mütevazılıkları, sakin bir tavır sergilemeleri, bu sakinliğin arkasındaki kararlılık, cesaret ve gözü peklikleri, askere kendilerini sevdirmeleri, mesleklerine bağlılıkları, Türklük sevdaları, Türk birliği idealine sahip olmaları, Türk - İslâm sentezine bağlılıkları, Türkleri bir başka milletin zulmünden kurtarma çabaları, ırkçı bir zihniyete sahip olmayışları birbirine benzemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra kurduğu fabrikalarla silah sanayinin içinde yer alan Nuri Paşa 2 Mart 1949 tarihinde İstanbul Sötlüce'deki silah fabrikasındaki büyük patlama sırasında vefat eder. Bu patlamanın sabotaj neticesinde gerçekleştiğine dair iddialar vardır (Karaköse 2010: 361-377). Seyfi de romanın sonunda KGB tarafından zehirlenir ve evde yoğunlaşan gazın patlamasıyla ruhunu teslim eder. Seyfi'nin karakteri, hizmeti ve akıbeti ile 1918 yılında Bakü'ye giren ve Bakü'yü Bolşeviklerin ve Ermenilerin elinden kurtarıp Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan Nuri Paşa arasında bağlantı kurulmuş olması romanın tarihî

derinliğini arttırmakta ve kurgu kahramanın macerasını gerçekçi, daha da anlamlı ve etkileyici kılmaktadır.

Seyfi'yi etkileyen bir diğer isim de Nuri Paşa'nın yakın dostu Ahmet Cevat'tır (Ahundzade). Kafkas İslam Ordusu'nda gönüllü olarak yer alan, Azerbaycan'ın hürriyet ve özgürlük şairi Ahmet Cevat'ın 1918 Eylülünde Bakü'ye giren Türk ordusunu selamlayan ve kazanılacak zaferle birlikte yeni bir başlangıç işaret eden "Bismillah" başlıklı şiiri bu yönlendirmede önemli bir basamak olur. Şiir, Seyfi'nin Kafkas İslam Ordusu'nu, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, Nuri Paşa'nın bu mücadeledeki payını merak etmesini, bu konuda yazılmış kitapları okumasını sağlar. Okuduğu kitaplardan I. Dünya Savaşı'nda esir düşen Türk askerlerinin Ruslar tarafından 900 dekarlık kurak, yılanlarla dolu Nargin Adası'na hapsedildiklerini, bu adadan Azerilerin yardımıyla kaçan Türk subaylarının Bakü veya Gence'de konakladıkları evlerde gençlere askerî talimler yaptıklarını öğrenir. Okuduğu kitabın yazarı Naki Bey'in⁶ İstanbul'a gidip Enver Paşa'ya bu durumu anlattığı, Azeri Türklerinin yardım taleplerini ilettiği bilgisini edinir. Nuri Paşa, bu yardım talebi üzerine Kafkas İslam Ordusu'nun başına getirilmiştir. Romanda I. Dünya Savaşı'nda Kafkas cephesinin neden açıldığı, Enver Paşa'nın Şehzade Faruk ve Kazım Karabekir'i düşündükten sonra Nuri Paşa'yı Kafkas İslam Ordusu kumandanı olarak görevlendirmesi ve Kafkas İslam Ordusu'nun Azerbaycan'daki büyük hizmetinin dışında 20.yüzyıl başı için verilen diğer bazı tarihî bilgiler ve sözü edilen tarihî şahıslar şunlardır:

Yüzbaşı Tophaneli Hakkı Bey'in Çanakkale Boğazı'na mayın düşmesi ve bu mayınların Çanakkale zaferinin kazanılmasındaki rolü

---

⁶ Asıl adı Naghi Salehoğlu Şeykhzamanlı (1883-1967) olan Naki Keykurun Azerbaycan Türkü bir siyaset adamıdır. Roman kahramanı onun *Azerbaycan İstiklâl Mücadelesinden Hatıralar (1905-1920)* adlı kitabını okur.

Ağaoğlu Ahmet'in 1905 yılında Bakü'de Fedai adında gizli bir cemiyet kurması; Nuri Paşa'ya siyasî müşavirlik yapması; Türk İstiklâl Savaşı'na katılması.

İsmail Bey Gaspiralı'nın Türklük bilinci ve birliğini uyandırma çabaları.

Ekinçi gazetesinden itibaren Azerbaycan'da milli uyanışı sağlamada basının rolü.

Enver Paşa'nın Adil Hikmet Bey⁷ ve arkadaşlarını⁸ 1914 yılında milli uyanışı harekete geçirmek üzere Türkistan'a göndermesi.

1917 Bolşevik ihtilali ve Çarlık Rusya'sının yıkılması; kızıl Rusya'dan kaçan beyaz Rusların İstanbul'a gelişleri ve çektikleri sıkıntılar.

1918 yılında Bakü'ye giren birliklerin başındaki Miralay Mürsel'in (Bakü)⁹ hizmetleri.

---

⁷ Adil Hikmet Bey (1887-1933) Harbiye'den mezun bir subaydır. Binbaşı rütbesindeyken vefat etmiştir. Adil Hikmet Bey 16 Haziran 1928 ile 16 Teşrin-i Evvel 1928 arasında *Cumhuriyet* gazetesinde "Beş Türk" adıyla hatıralarını tefrika etmiştir. Bu hatıralar Dr. Yusuf Gedikli tarafından yeni harflere aktarılarak kitaplaştırılmıştır. (*Asya'da Beş Türk*, Haz. Yusuf Gedikli, Ötüken Neşriyat, 1998, İstanbul.)

⁸ Kuşçubaşı Selim Sami Bey (1877-1927) [Teşkilat-ı Mahsusa'nın Arabistan-Sina ve Kuzey Afrika sorumlusu Kuşçubaşı Eşref Sencer'in kardeşidir. İttihat ve Terakki'nin faal bir elemanıdır. Trablusgarp Savaşı'na katılmıştır.], Hüseyin Emrullah Bey (1877-1952) [Emrullah Barkan kaymakamlık, hapishane müdürlüğü, hukuk müşavirliği gibi hizmetlerde bulunmuş; 1935-1946 yılları arasında TBMM'de Malatya milletvekili olarak görev yapmıştır.], İbrahim Bey (1887-1945) [İbrahim Haklıer gönüllü askerdir.] ve Hüseyin Bey.

⁹ Mürsel Bakü (1881-1945) Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'na katılmış, Bakü ve İzmir şehirlerini düşman işgalinden kurtarmış, cumhuriyet kurulduktan sonra Kocaeli milletvekilliği yapmış Türk askeridir. 9 Eylül 1922 sabahı, 1. Süvari Tümeni'nin komutanı olarak İzmir'e ilk giren Türk paşasıdır.

Mehmet Emin Resulzâde'nin¹⁰ Azerbaycan'ın ilk cumhurbaşkanı oluşu.

Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, Azerbaycan'ın milli şairi Ahmet Cevat (Ahundzade), Nahçıvanlı şair Hüseyin Cavid, Mustafa Kemal Atatürk...

Tarihî bilgileri verirken Osman Gazi Kandemir'in yararlandığı kaynaklara gönderme yaptığı fark edilmektedir. Yazar ele aldığı tarihî süreçle ilgili yararlandığı veya okuyucunun bilgi edinebileceği kaynakları vak'a örgüsü içinde kahramanlarını konuştururken veya aslı kahraman Seyfi'nin iç konuşmaları sırasında zikretmiştir. Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı 1904 yılında Mısır'da çıkan *Türk* adlı gazetede yayımlanan ve günümüzde kitaplaştırılmış olan kapsamlı yazısı; Naki Keykurun'un *Azerbaycan İstiklâl Mücadelesinden Hatıralar (1905-1920)*, Mehmet Emin Resulzade'nin *Azerbaycan Cumhuriyeti (Keyfiyet-i Teşekkülü ve Şimdiki Vaziyeti)* adlı eserleri bu kaynaklar arasındadır. Yazarın özellikle Naki Keykurun'un kitabından yararlandığı anlaşılmaktadır. İtalik harflerle bu eserden yapılan alıntılar da romanda yer almaktadır (Kandemir 2013: 103, 104, 105, 114, 115).

Vak'a zamanının hemen öncesi ve vak'a zamanı içindeki tarihî gerçeklikte ise 20 Ocak 1990 Bakü katliamı, 26 Şubat 1992 Hocalı katliamı, 18 Mayıs 1992 Laçın ve Sederek'in işgali, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Başkanı Haydar Aliyev'in 23 Mayıs 1992'de yaptığı televizyon konuşması, 7 Haziran 1992'de Ebulfez Elçibey'in seçimi kazanarak devlet başkanı oluşu yer almaktadır. Romanın kahramanı Seyfi, cumhurbaşkanı seçilmesinden bir hafta önce Ebulfez Elçibey ile görüşür. Elçibey onu heyecanla karşılar ve

---

¹⁰ "Sadece Azerbaycan Türklerinin değil bütün Türk dünyasının önde gelen fikir ve siyaset adamları arasında yer alan" (Akpınar 2008: 4) Mehmet Emin Resulzâde (1884-1955) "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı"dır (Akpınar 2008: 2).

aralarında son derece samimi bir konuşma geçer. Elçibey'in söz ve tavırlarından Seyfi'yi asıl görevlendirenin Elçibey olduğu anlaşılmaktadır. Kurgu kahramanın Azerbaycan'ın demokratik hayata adım atmasını sağlayan tarihî bir karakterle bir araya gelmesi onun Nahçıvan ve Azerbaycan'da verdiği mücadeleyi gerçekçi bir zemine oturtmakta ve Elçibey'in yanındaki Seyfi'ye de gerçek bir kimlik kazandırmaktadır. Seyfi, Elçibey'in istediği gibi Azerî gençlere askerî talim yaptırmanın yanı sıra hem Ermeni milislerle hem de KGB ile mücadele eder. Seyfi'nin kendisi kurgu dünyasına mensup olsa da romanda sözü geçen Ermeni saldırıları ve bu saldırılar sırasında masum insanların katledilmesi tarihî gerçektir. Bu tarihî gerçeği yansıtırken yazarın son derece dikkatli davrandığı ve okuyucuda bir başka millete karşı düşmanlık uyandıracak bir söylemde bulunmadığı görülmektedir. Tam tersine romanda çarpıcı sahnelerle Ermeni ve Türkler arasında dostluk kurulabileceğine dair mesajlar verilmektedir. Romandaki en çarpıcı sahnelerden biri Seyfi ve Halil'in Zengilan'a giderken bir korulukta yaşlı bir kadın, erkek ve iki çocuktan oluşan bir Ermeni aile ile karşılaşmalarıdır. Çocukların anne ve babaları Türklere saldıran Ermeni milislerin arasındadırlar. Büyükanne ve büyükbaba oldukları anlaşılan ihtiyarlar çocukları güvenli bir yere ulaştırma çabasındadırlar. Birbirleriyle savaş halinde olsalar da korunaksız, saldırıya açık bir mahalde karşılaşan Seyfi, Halil ve Ermeni aile orada buldukları süre içinde birbirlerine destek olurlar, yiyeceklerini paylaşırlar:

“Birbirleri ile savaşan iki millet bir korulukta beraber yemek yiyorlar, birbirlerini korumak için sırayla nöbet tutuyorlardı. Seyfi savaşmaya geldiği bir ülkede düşmanlarından birinin çocuğunu dizlerinde uyutuyordu.” (Kandemir 2013: 147)

Romanın kadın kahramanı Reyhan'ın babası Ermeni milisler tarafından öldürülmüş, annesi ise tecavüze uğramış ve bu acı hadiseden sonra anne delirmiştir. 7 yaşında böyle bir felâket yaşayan Reyhan'da Ermenilere karşı nefret ve intikam hissi uyanmasını diye dedesi onu yetiştirmek üzere bir Ermeni mürebbiye tutar:

“Çok eğitilmiş bir kadındı. Paris’te büyümüş, sonra memleket hasretiyle buraya gelmiş. Ben üniversiteye gidene kadar burada kaldı, sonra benimle İstanbul’a. Üniversiteyi bitirdiğimde de Paris’e tekrar döndü. Ermeniceyi, Fransızca’yı ondan öğrendim. Daha doğrusu ben ona Türkçe öğrettim, o bana kendi bildiği dilleri. Keman çalmayı da o öğretti bana. Yıllar sonra dedeme neden Ermeni kadın diye sorduğumda, benim kin dolu büyümemem için olduğunu söyledi. Gerçekten başarılı olmuştu. Ben anneme, babama yapılanları hiçbir zaman Ermeni milletine mal etmedim. Bireysel bir suç olarak gördüm olanları.” (Kandemir 2013: 248)

Romanın kurgu kahramanlarından olan AHC’ye mensup iki Azeri delikanlı ile Ermeni kızları arasında yaşanan büyük sevdada da ayrıca dikkat çekicidir. Bu delikanlılardan Halil, Mecnun’un Leyla’ya duyduğu sevdanın benzerini yaşadığı için Leyla adını verdiği Ermeni genç kız ile kızın ailesinin bütün itirazlarına rağmen evlenmiş, köylerine yapılan saldırı sırasında Ermeni milislere kendisinin Ermeni olduğunu ısrarla söylemeyen Halil’in karısı da karnındaki bebeğiyle köyün Azeri halkı gibi öldürülmüştür. Ermenilerin arasına casus olarak sızan Mübariz ile Kranik de birbirlerini kısa sürede severler. Kranik’in annesinin ihbarıyla ifşa olan Mübariz kurşuna dizilir. Sevdiğini ölüme yollayan annesini Kranik’in asla affetmeyeceği anlaşılır. Ermenilerin Azerbaycan topraklarına ve masum insanlara saldırılarının anlatıldığı romanda Ermeni düşmanlığına yer verilmemesi, tam tersine iki millet arasındaki dostluğa bireylerin hikâyelerinden hareketle vurgu yapılması son derece önemlidir. Yazar farklı milletlerden olan insanların birbirleriyle anlaşamamaları için hiçbir sebep olmadığını, hükümetlerin izledikleri politikalar yüzünden milletlerin düşman haline dönüştüğünü gösterir.

Romanın adının “Karanfil” olması son derece anlamlıdır. Kırmızı renkli karanfil çiçeği mitolojide öldürülen masum insanların simgesidir. Mitolojiye göre Zeus’un kızı Artemis avdan eli boş döndüğü ve pek öfkeli olduğu bir gün flüt çalan bir çoban ile karşılaşır. Çobanın çaldığı flüt ile hayvanları kaçırdığını düşünen Artemis kızgınlıkla

masum çobanın gözlerini oyup yere atar. Gözlerin düştüğü toprakta kan kırmızısı renginde iki karanfil çiçeği açar. Kırmızı karanfiller çobanın dökülen masum kanının izleridir ve bu çiçekler katliamlarda, saldırılarda öldürülen masumların acısını paylaşmanın sembolü olur (Erhat 1989; Campbell 2017). Bu romanda da kırmızı karanfil çiçeği Azerbaycan'da Ermeniler tarafından katledilen masum insanların sembolüdür ve sembol romanın adı olmuştur.

Seyfi karanfil kokusunu ilk olarak romanın ikinci bölümünde Nahçıvan'da Mirza Bey'in evine geldiği ilk gün Mirza Bey ile karşılaştığı an hisseder. Seyfi'nin AHC'ye katılmasını sağlayan Mirza Bey'in elini öptüğü sırada burnuna gelen yoğun karanfil kokusunu roman boyunca okuyucu da hisseder. Karanfil kokusu romanın leitmotifidir. "Bir edebî eserin içerisinde eserin temasına işaret edecek veya bu temayı güçlendirecek ve eserin bütünlüğünü sağlayacak şekilde sıklıkla tekrarlanan bir ifade kalıbı, imaj, sembol veya durum" (Huyugüzel 2018: 285) şeklinde tanımlanan leitmotivin "eserin düşünsel örgüsü içinde özel bir anlam taşıması gereği vardır." (Sazyek 2015: 217) Bu romanda da karanfil kokusu sık sık tekrarlanır. Kırmızı karanfil saçtığı koku ve görüntüsüyle, masum insanlara yönelik saldırı ve katliamları protesto eden bir işlev üstlenir.

Romandaki sivil kahramanlar içinde ilk şehit düşen Mirza Beydir. Mirza Bey, evine yapılan bir roket saldırısı sırasında ruhunu teslim eder. Bu sahnede etrafın "karanfil kokusuyla kaplandı" ifade edilir:

"Mirza Bey'in yüzünde derin bir gülümseme vardı. Pırıl pırıl cildi nurlanmıştı âdeta. Etraf toz toprağın aksine karanfil kokusuyla kaplanmıştı.

"O şehit oldu" dedi Seyfi, "Şehide ağlanmaz." (Kandemir 2013: 210).

Romanın sonunda KGB'nin zehirlediği Seyfi önce Mirza Bey'in hayalini görür ardından da karanfil kokusu duyar:

“Seyfi'nin burnuna yoğun karanfil kokuları gelmeye başladı. Giderek artıyordu koku. Sanki bütün hücrelerine doluyordu. Hayatının hiçbir anında bu kadar yoğun yaşamamıştı bu duyguyu.” (Kandemir 2013: 497)

Seyfi'nin duyduğu yoğun karanfil kokusu onun ölüme çok yakın olduğuna işaret eder. Nitekim karanfil kokusunun ardından evde bir patlama olur ve alevler her tarafı kaplar. Sadece Mirza Bey ve Seyfi değil Reyhan'ın babası, Ilgar, Mübariz, saldırılar sırasında can veren kadınlar, erkekler, çocuklar, yaşlılar masumiyeti, barışı temsil ederler.

Karanfil de bu katledilen bu masumların sembolüdür. Romanın kapağında da cenin şeklinde büzülmüş bir asker ve kırmızı bir karanfil resmi vardır. Bu kapak resmi romanın içinde sık sık vurgulanan karanfil kokusuyla birleştiğinde katledilen masumların haklarını savunacak birilerinin daima olacağı anlamı çıkmaktadır.

Sonuç Yerine

Emekli General Osman Gazi Kandemir'in askerlik bilgi ve birikimiyle tarihî gerçekliği birleştirip bir kurgu dünyası inşa etmesiyle ortaya çıkan *Karanfil* romanı Karabağ Savaşı'nı işlemektedir. Türk Dünyası siyasi tarihinin yakın bir dönemini ele alan *Karanfil*, 1992 yılının Mayıs ve Haziran aylarına dikkat çekerek Azerbaycan Türklerinin uğradığı zulmü hatırlatması açısından son derece önemlidir. Karabağ meselesi henüz halledilmiş değildir ve bu topraklar işgal altındadır. *Karanfil* romanı vatana sahip olmanın ve müstakil bir vatanda yaşamının neden önemli olduğunu somutlaştırmanın yanında tarihî bir gerçeği kurguya yedirerek toplumsal hafızayı canlı tutmayı hedeflemektedir. Bir Türkiye Türkünün Azerbaycan Türkleri ile birlikte mücadele etmesi Türklerin bir soydan geldiklerini hatırlatma ve okuyucuda Türk Dünyasına aidiyet duygusu kazandırma bakımından son derece anlamlıdır. Bu romanda zulme uğrayan Türkler içinden seçilen örnek Azerbaycan Türkleridir. Ancak Kırım Türkleri, Ahıska Türkleri, Uygur Türkleri, Orta Asya Türkleri, Balkanlardaki Türkler

başta olmak üzere zulme ve haksızlığa uğramış olan Türklerin sesini sanat ve özellikle de edebiyat aracılığı ile duyurmak konuya karşı bilinçli bir duyarlılık oluşturmak açısından önemlidir.

Kaynaklar

Akçura, Yusuf (2015). *Üç Tarz-ı Siyaset*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Akpınar, Yavuz (2008). “Resulzâde Mehmet Emin”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, s. 3-5.

Alhan, Ferhat Mutsel (1997). *Ebulfez Ali Elçibey Dönemi Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Aslanlı, Araz (2001). “Tarihte ve Günümüzde Karabağ Sorunu”. *Avrasya Dosyası*, C. 7, S. 1, s. 393-430.

Atmaca, Tayfun (2003). *Küreselleşme Çağında Türkiye Azerbaycan*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Campbell, Joseph (2017). *Batı Mitolojisi*. Çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: Işık Yayınları.

Çıkla, Selçuk (2002). “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”. *Hece Dergisi*, S. 65-66-67, s. 111-129.

Dağlık Karabağ Sorunu Dar Alanda Büyük Oyun (2011). Ed: M. Turgut Demirtepe, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Avrasya Araştırmaları Merkezi, Ankara: USAK Yayınları.

Devellioğlu, Ferit (1980). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Doğuş LTD. ŞTİ. Matbaası.

Erhat, Azra (1993). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gökçe, Mustafa (2011). “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Turkish Studies*, C. 6, S. 11, s. 1111-1126.

Huyugüzel, Ömer Faruk (2018). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kandemir, Osman Gazi (2013). *Karanfil*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Karaköse, Nejdet (2010). *Askeri, Siyasi ve Silah Sanayicisi Kişiliği İle Nuri Paşa*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Keykurun, Naki (1998). *Azerbaycan İstiklâl Mücadelesinden Hatıralar (1905-1920)*. Ankara: İlke Kitabevi Yayınları.

Machiavelli, Niccolò (2008). *Askerlik Sanatı*. Çev: Nazım Güvenç, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Mahmudova, Gülnare (2006). *Türk Basınında Azerbaycan İmajı: Haydar Aliyev'in Ölümü Üzerine Karşılaştırmalı İçerik Analizi (Hürriyet ve Orta Doğu Gazeteleri)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Resulzâde, Mehmet Emin (1990). *Azerbaycan Cumhuriyeti (Keyfiyet-i Teşekkülü ve Şimdiki Vaziyeti)*. Haz: Yavuz Akpınar ve İrfan Murat Yıldırım, İstanbul: Azerbaycan Türkleri Derneği.

Sadıq, Şamil (2017). "Azerbaycan Romanında Karabağ Savaşı". <http://shamilsadig.com/azerbaycan-romaninda-karabag-savasi/>

Sazyek, Hakan (2015). *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.

Tekin, Mehmet (2011). *Roman Sanatı Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yılmaz, Reha (2013). "Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 71-90.

EXTENDED ABSTRACT

Azerbaijani - Armenian conflict has its roots in the 19th century. With the dissolution of the USSR in the late 20th century, all hell broke loose between these sides. The Armenians resided in Nagorno-Karabakh, wanted to annex the region to Armenia in 1988. After the withdrawal of the Russian Armed Forces in 1992, the situation went from bad to worse and the tensions turned into an open armed conflict that raged until 1994. Armenian Armed Forces committed many atrocities such as The Khojaly Massacre in February 26 1992 after invading Azerbaijani territories. The Nagorno-Karabakh War is in the recent memory and still have found no solution, thus it is a material for literature just like other historical events. Historical works acts on historical truth; however the author is not a historian; thus he interprets the historical truth inside a plot. Karanfil, which is written by Retired General Osman Gazi Kandemir and published in 2013, is based on historical truth. During the Nagorno-Karabakh War, the Western powers including Russia gave open support to Armenia. On the other hand, Turkey gave both open political and secret military support to Azerbaijan due to the shared cultural, ethnic and historical bonds between these countries. It needs to be emphasized that Karanfil is also a novel of this political – military event written by a general.

The protagonist of the novel is Seyfi, who is a Turkish captain who went to Azerbaijan through Nakhchivan in order to organize a resistance against the invaders, training the volunteers and counselling the Azerbaijani Armed Forces. The author makes a parallelism between Seyfi and Nuri Pasha who is the commander of Caucasian Islamic Army that liberated Baku in 1918. The novel particularly deals with the events from May 1992 to September 1992. During this period, the author makes use of fictional characters such as Seyfi and young Azeri woman Reyhan alongside the historical characters such as Nuri Pasha, Enver Pasha, Halil Pasha, Kazım Karabekir, Mustafa Kemal Pasha, Ağaoğlu Ahmet, Akçuraoğlu Yusuf, Şehzade Faruk, Mürsel Pasha, Hüseyin Cavid, İsmail Gaspıralı, Adil Hikmet Bey, Mehmet Emin Resulzade, Ebulfez Elçibey, Haydar Aliyev, Turgut Özal, Levon Ter Petrosyan. Nuri Pasha and Ebulfez Elçibey are two most important historical characters in the novel. Seyfi, takes lesson from the adventure of Nuri Pasha and takes direct orders from Ebulfez Elçibey. Use of these historical characters deepens the novel.

The novel takes its name from clove, which is the symbol of killed innocents in the mythology. The military experience and knowledge of the author enriched the novel. It was also translated into Azerbaijani Turkish by Minehanım Nuriyeva Tekleli in 2015. In this study, it is aimed to find out the use of historical truth in the novel

which has the purpose of reminding a disaster happened in 1990's to contemporary reader and was welcomed warmly by the Turkish and Azerbaijani public.

The novel based on Azerbaijan Turks' experiences is also important in terms of embodying the meaning of devotion to the homeland by attracting attention to the importance of living in a sovereign homeland. Osman Gazi Kandemir, through his novel which includes historical facts, aimed to keep collective memory alive by putting readers in mind of the recent disaster of Azerbaijani Turks.